

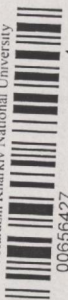
Л-937
580167

Ціна 50 коп.

by

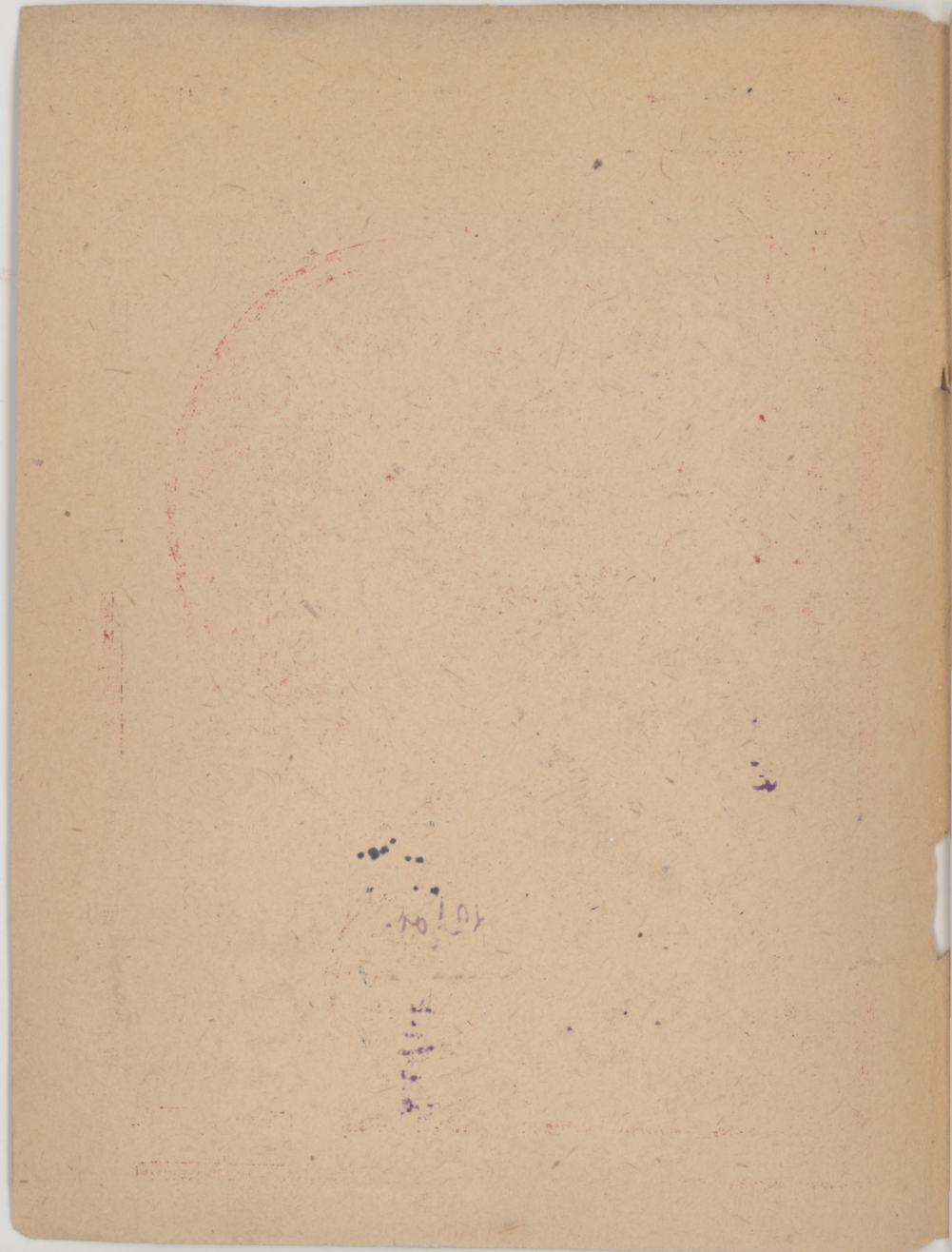
V.N. Karazin Kharkiv National University

00656427

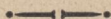
4

3092

л-937

ЛЮДЕ

ЗБІРКА ТВОРІВ

1945

м. Охтирка.

57

791085

Райліт 1550. Охтирка друк. „Книгоспілки“ з. 1406. т. 3000.

РАЙЛІТ 1550
ОХТИРКА

З М І С Т:

- П. Алампієв** — На тормозі.
- І. Полярний** — Класова свідомість. Піонери.
Мате. Пасинки землі. В дорозі.
- Р. Попільнюх** — Потяг. Де бруком греміли авто-
буси... Над річкою прозорою.
- В. Т и х и й** — З села. На учпункті. Куточок
Ілліча. Старе. Розгубились не
плетуться. З літом. Над вечір.
- М. Хлопенко** — Плешечка.
- О. Хотиненко** — Червона дума.
- Т. Хуртовина** — Гроза. Навчителька. Трамваями
авто... Коли прийде весна...
Сьогодні вітром.

П. А Л А М П І Є В.

НА ТОРМОЗІ.

Темна ніч хапає за поли паганенької салдацької шинельки, крутить, задуває в усі щилини.

Молоденький студентик підстрибує раз - у - раз, б'є ногою об ногу, цокотить зубами. Руки — рукав у рукав. Та все одно — залякли. Бр - р - р...

А потяг, наче назнарошне — дратує: то побіжить швидко, то знов, важко пихкаючи, тягнеться, як клишоногий.

Добре, що кондуктор знайомий знайшовся — посадив. А то б довго довелось сидіти в Куп'янці на вокзалі. Під стінкою, де мокро від талого снігу з чобіт, де напльовано так, що коли сядеш, то проходить й через шинель... А навколо — жінки з дітьми. Ті кричать, плачуть, ворочаються. Розхристані, заспані матері заспокоюють, чуликають. А дядьки смалять махру, заповнюючи вщерть димом залю...

А в день — бігати по путях, шукаючи потяга на Білгород, та тікати по під вагонами від залізничної охорони...

Три гудки!.. Треба тормозити.

Накручує тормозну ручку, а руки липнуть до заліза.

Наміняв оце за різне товариське лахміття в Куп'янці сала. Аж п'ять хунтів. В Білгороді не дістанеш... Ото з товаришами студентами буде тепер куліш варити! Тільки щоб на довше вистачило... Недавно видали пайок — по два хунти сушеної картоплі на брата. І приправка є. Чого ж ще треба?!

А вуха мабуть вже приморозив — притуляє холодну руку — і як до чужого. Старий картузик з розірваною оковицею натіг так, щоб хоч на половину закрити вуха.

Проплив мимо вогник стрілки, колеса заляскали зубами. Станція скоро.

А од вогника ще чорнішою зробилася темрява. Не видно нічого.

Хоч би дров не хватило на паротязі — та заставили таскати їх; може б розігрівся...

Дядько якийсь підійшов. Постояв. Тихенько:

— Товариш кондуктор, розрішіть, будь ласка, знаєте... У мене жінка, та тут ще одна, боляща...

— Та мабуть можна... тільки я не кондуктор.

— А, наш!.. Лисавета! ве́ди її!

Зліз. Підсадили білу жіночу постать, а там ще й Лисавета закутана влізла.

Поїхали знову. Нові пасажери довго влаштувалися. В темряві не видать нічого. Забалакав дядько:

— Ти часом не з Нежголі?

— Ні, я Волохівський. А вчусь у Білгороді.

— У Ністітуті?

— Егеж.

Почувався. Не видко, а тільки чути, як по скріб.

— Гірке зараз вчення... Ви ж як — на своїх харчах?

— Та — що дадуть, а що сам заробиш...

Помовчали.

— А я, знаєте, іду з Лисаветою в суд, діло там є, — а оце бабу зустріли: їде додому з лікарні...

Почувся кашель. Хворий, слабенький...

Лисавета зітхнула:

— Пропаде по дорозі: аж у Курськ їхати, а роздягнена — в одній кохточці ситцевій... Як вона й жива зараз...

Знов замовкли. Тігся потяг по полю, і вітер, як скажений, задував. Здається, починався маневський сніжок. Чи то з поля несло.

Не видать вже було ні дядька, ні жінки. Чорніло збоку, та чути було, як важко дихали.

Може здавалось: чути було, як од холоду цокали зуби у тієї хворої баби, що їхала з лікарні...

Її спина біліла внизу. Мабуть сіла, щоб потепліш, збилася в комочок.

Студент трохи відхилився від стінки, розстібнув нижчі пуговки шинелі, потихеньку — щоб не помітили ті, що їхали, і знов непомітно поли розставив — і трохи обгорнув з боків.

Хоч затишніше їй буде...

І вона, наче дякуючи, притулилась щільніш до його ніг, і тільки на мить відділялась, коли колеса цокали на з'єднаннях рейок.

Важко було стояти, упершись ліктем у стінку і підтримуючи поли потертої шинельки.

Нічого! Вже залишилось мало. Верст вісім. Він цю залізницю знає, як свої п'ять пальців. Не раз пішака виміряв. Додому ходив.

А мороз назарошне гриз ноги за пальці... І танцювати не можна. Чужа, хвора жінка з глибоким довіррям притулилась до ніг...

Дарма що холод! Що може зробити заверюха з теплим серцем, що любить людей?

Тихенька радість студентика сильніше морозу... Да! от у чому справжнє життя! Підійти з розстебнутою душею до людей, з щирим серцем, з отим серцем, що зараз так тепло колотиться в грудях...

А якже вона далі поїде? Замерзне...

Аби не почувати себе в чомусь винним, подумав: — світ не без добрих людей... Може й

доїде... У мене ж тільки й є, що шинель. Та й та вже не раз полатана...

І він ще щільніше обгортав полами шинелі те, що біліло внизу.

Остановка. Білгород. До станції не доїхали. Путь зайнятий. Та тут усього пів верстви. Дядько поворохнувся:

— Ну, ходім, тітко. Дай поможу.

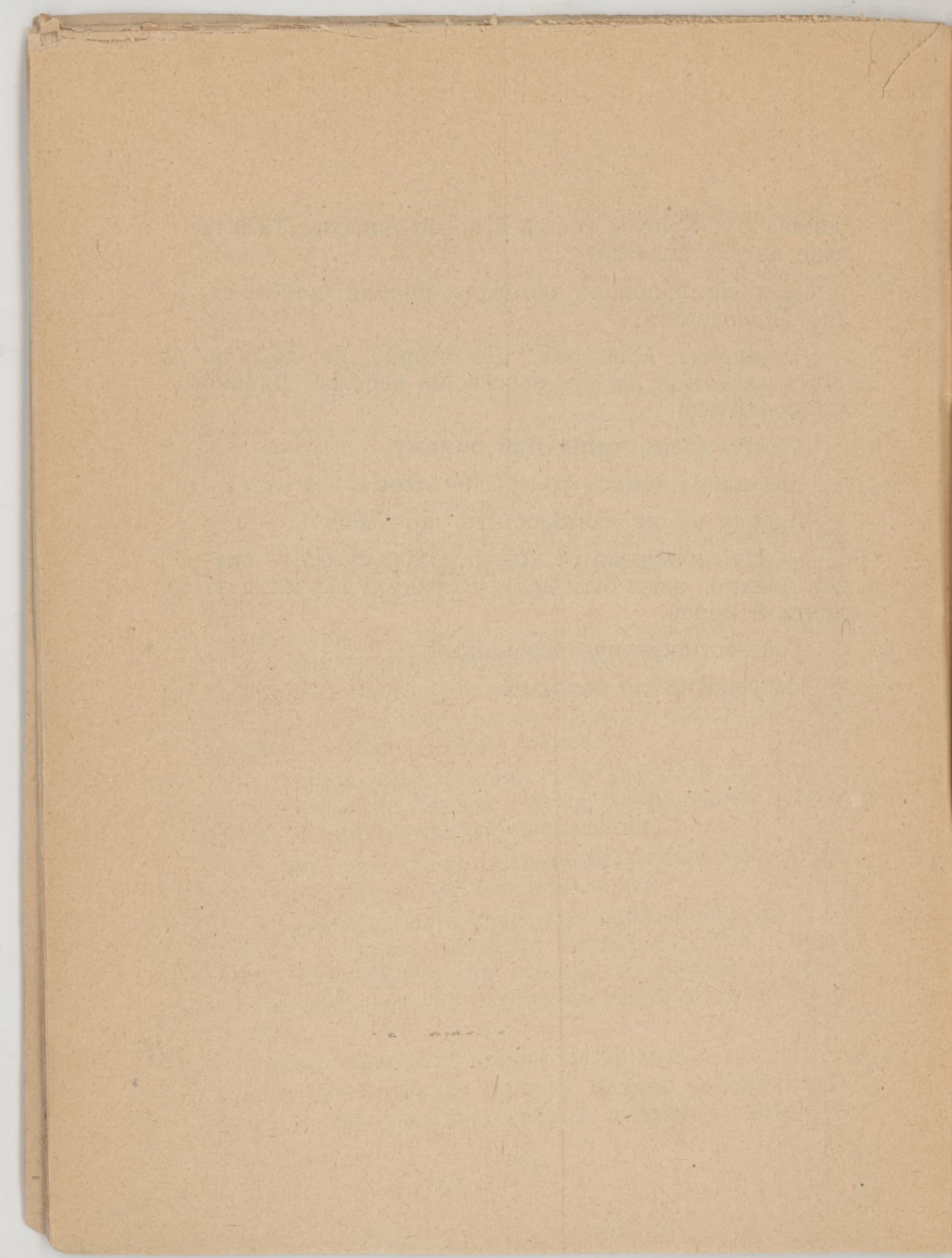
Злазили. І чомусь троє, а не двоє.

А коло ніг не двигалось те, що біліло...

— Ну, прощайте! Давайте мою сумку, — сказав дядько, взяв білу велику сумку з під ніг студента й пішов.

Той застібнув пуговки шинелі.

На серці стало холодно.

І. ПОЛЯРНИЙ.

КЛАСОВА СВІДОМІСТЬ.

(Шкіц)

Сьогодні по весінньому сході сонце.

Сьогодні такий юний ранок.

І я пригадав її, — що буйно горіла і промінилась
красою, як сонце весіннє приском.

Скільки в ній було радості...

Ой - ой - ой...

Ти, любий читачу, не зможеш уявити скільки в
ній було радості.

Фаня — це радісти.

Юна — юна радість, гнучка і рвійна, як крапля живого срібла.

Коли я дивлюсь було на неї, замилююсь на її мистецькі вирізблений італійським скульптором мініатюрний стан, хочеться так просто поставити її собі на руку і голубить, голубить без краю. Я знаю, — вона засоромиться, а потім раптом подивиться в вічі ясними великими „воками“, хитро зроби ямки на щічках і попросе намалювати троянди.

Фаня в зімку любе троянди.

Тріпне Фаня волоссям, схопе у когось кашкета, нацупе собі аж на самий ніс і ходе... Ні, не ходе, а скоріш як ото коник по траві.

Я її охрестив „стригунчиком“. В неї таке кучеряве підстрижене волосся.

Мій маленький стригунчик...

— Фаня, ти дитина...

— Ну?... Ну ладно... А ви... здо-о-оровенна... дубина.

І аж за боки хапається.

— Ага до ладу. Тільки давайте — не нада сердиться.

— Ладно.

Минуле Фані невідоме, скрите від людського ока хаосом минулих подій.

А я знаю: — батько її був „парашником“.

(Людина самого останнього рангу)

Тепер немає.

Фаня безбаченко.

Зате мате її дуже любе, хоче вивести в люде.

Береже і пестить.

Тому то Фаня чистенька, ніжна, випещена як квіточка.

Маленький стригунчик.

* *
*

З за лаштунків приглушено: —

— Р-раз... ва... ри... ире...

На естраді—„фіз-культура“.

Коли я скажу, що тисячеока заля витріщилась тільки на одну людину (людинку), плеще в долоні тільки одній людині, то ей — ей не багато збрешу.

Хіба не кидається в вічі яскравий перл, чудово оправлений з гущі других, хочби й дорожчих самоцвітів.

Такого пружинястого стану, як у неї, бракує жодній дівчині.

Підніме високо голову, випне груди, і як молода пантера, виступає м'яко, гнучко.

Кругле світле лице в оправі каштанових кучерів задиркувато вгору. Руки за голову.

— Раз... Раз...

Дівчинка в шароварах.

Хтось похабними очима маца її шаровари, спіймав себе на цьому, облаяв себе і опустив очі.

До неї такі думки не личать.

Троянда в шароварах. Виступа м'яко, гнучко під гучні оплески.

* * *

Сенька накинув оком.

Сенька активіст.

— Ей, ти! шпана! У! Сривайсь, братва! Довольно кемать.

— Підтягай шкери і намазуй колеса!!! —

Це Сеньчин революційний лексікон.

Він цим бравірує, бо це - ж його наявна і неопровержима пролетарська ознака з неопровержимо по пролетарськи заломленим кашкетом, козирком аж на вухо.

Ех, ма!

Хоч це йому нічуть не заважає бути завполіт-ячейки.

— Вогонь хлопець.

— А красивий чорт.

Це так дівчата. І дійсно...

До речі: — Сеньчине минуле теж скрите мороком невідомости, тільки не для людей а для окр - комів, губ - комів і всяких інших комів, а також для всяких різно - спільчанських анкет.

В анкетах пише: — „робітник;“ треба розуміть навпаки. Самий роздеморалізований син попа підшитий лойовою лояльністю.

Та це їрунда.

В „обчем“ — „парень грубой“.

Більше всього на світі Сенька любив брати позапартійних дівчат в індивідуальну ідейну обробку. „Під пролетарське шефство і революційні традиції“.

Побачив що Фані бракує класової свідомости і „міжнароднього світогляду“.

— Ну, звичайно, він в цьому винен.

А світова революція від цього, ой, як потерпить.

А вона ніколи і в клубі не буває.

— Ні, це я винен таки. - Ну хто ж другий. Хто зможе?

Ех, і комсомолка - ж буде !

Візьму в під - шефи.

* * *

Сенька має міцний, красивий стан, чорні великі енергійні очі, сміливе, живе лице з прямим грецьким носом і чорний вихрастий чуб. А тому сміливо підійшов до Фані.

Фані це подобалось.

* * *

„Скоро - ли, поздно - ли“, — не мало не багато—не пройшло ще й сорока днів і сорока коротких ночей, як революція в поглядах почалась.

Фаня навіть од курсів одбилась, так потягло дівчину до класової свідомости.

І вдень у клубі, і в вечорі там. (До речі,—раніш вона там ніколи не бувала).

Тепер висижує до краю нудні гуртки, всякі доклади. Виступа на вечірках самодіяльности, виписує газету.

Сенька її все підтягує.

Прийшла весна. Робота вся була перенесена на вільне повітря. На тихі води, під ясні зорі.

Починалось приблизно так:

— А! здрастуй — будь готова. Ну що, як? га?

— Що як?

— А от припустим, що таке додаткова вартість.

— ? !

Фаня уявляла з себе знак, запитання.

— Що, не знаєшь? ага...—а потім обурювався:

— Ну... Ну це вже чорт зна й що, брат!

— Це, брат, міщанство.

— Ніякого тобі й досі „класового сознання“, ето ти брось. Послухай старого революціонера—тут він підкреслював. Брось. Прививай класове сознание. Тепер, в нашу добу, добу світової революції і мирового фашизму, а також капіталізму і імперіялізму теж, бо ми - ж перейшли од воєнного комунізму, а потому неп, і значить гризи молодими зубами граніт науки, як сказав Петровський. А я його сам бачив у Одесі, як був на крейсері.

— Так от, брат, психологію треба,—без пролетарської психології ти зовсім не чоловік.

— А инакше, ти міщанка.

Фаня весь час дивиться на нього поширеними очима наївно і довірливо. Хто зна чи розуміє, чи навіть хоче розуміть, а Сенька в той час їй страшенно подобається.

Запальний. Патли розпатлались.

Хочеться забрать і заплести їх у дрібненькі кісочки, а тоді знов розкуйовдить і самій втопиться в них.

— Він мабуть буде великим чоловіком, знаменитим чоловіком.

Він мабуть буде як Ленін.

І дивиться Фаня, дивиться збільшено серйозно, а на щічках дріжать ямки.

Сенька „не витримує марки“. Серйозність десь пропадає, погода хутко міняється і він переходить на жарт.

Тоді Фаня образливо надува губки, як „взросла“ —

— Ач який наговорив прикростей, а тоді сміється, — а сама з під лоба тільки зирк, зирк сміхом, їй було, ще чудніш і вона розсипалась реготом.

Степан злегка, непомітно пригорта її.

О, він, це умів робить.

Другу оце так крутнув би. Але тут... тактика і стратегія.

Ото в жарті, ніби ненароком, перехиле її голову через руку і тоді дивиться, дивиться просто в вічі (він так любив).

Фаня пручалась зі сміхом, а з того було їй ще приємніш.

* * *

Сенька робив своє діло, як людина, що добре знає свою професію і переконана в своїй силі.

Повагом, діловито перевиховував дівчину. Що перевиховував — то сам був певний цього. Якого кращого доказу:

— Фаня, яка ніколи не була в клубі КСМ і яку всі за те вважали за крайню, заскорузлу міщанку, тепер там що дня. Мало того... Через місяць Фаня й сама не зчулась, як опинилась в КСМ.

Сенька передавав Фаню в комсомол з виглядом шефа, та не аби якого. Фаня весь час зборів дивилась на нього, тільки на нього.

І ось сьогодні, дівчина, яку всі вважали за „тепличну баришеньку“, навіть прозвали „кісейною баришенькою“ і не могли уявити, як це їй бути в КСМ, і де вона буде носити „Кім“, — сьогодні бігає в клубі, і грає з іншими в „два мало, третій лишній“.

Инколи зупиняється і страшенно наївно і любовно поправляє „Кім“ на грудях, що їй почепили сьогодні.

Почепив Сенька.

У неї зовсім не такий „Кім“ як у інших, — зовсім по инше їй каже.

Фаня наївно поправляє і довго дивиться на нього, повертаючи і нахиляючи голову то в той, то в другий бік.

Бігає доти, доки не приходе Сенька і вони йдуть.

— Ну, брат, не пізнаєш дівчини.

— А вжеж, Сеньчина „обработка.“

— О! та то парень гвоздь.

— А вже - ж гвоздь.

— „В обчем“ — грубой парень.

* * *

Сенька виїхав в Ростов з братвою. Кажуть, ніби вчиться. Але то кажуть, а на самім ділі, якась дівчина з старих „підшефних“ подала скаргу, чи збирається подати скаргу „относительно—на щот“ аліментів.

Стаючи на його крапку погляду і на його мові, значить :

— Сривайсь і підтягуй шкери.

Перед від'їздом, в „Нову Баварію“ зайшли промочить душу.

„Братва“ загуляла... Як завжди і як водиться в „последній нонешній деньочек“, ділились де-якими „цікавими“ деталями.

Щось цинічне розтягувало лиця в цинічний гидкий сміх.

Я не чув, але знаю:

— Ім'я Фані було втопане в багнюку.

— Бр-р...

* * *

Того-ж вечора Фаня в клубі всі очі видивилась. Дівчата — сороки знали і брали на „шпильки“.

Поблукала великими, ображено — задуманими очима по стінах, по людях.

Але його не було.

І на другий день...

На третій не прийшла. Нема й нема.

Змарніла, осунулась.

— Якось побачив на бульварі і не йняв віри.—

Мій маленький стригунчик. Наче хвора малярією, позеленіла.

Худа...

Смутна...

Квола... (снісінько тобі малярник)

Гей, не ти це, мій маленький стригунчик, гнучкий і рвійний, як крапля живого срібла.

Потім аборт.

Потім якісь ускладнення...

Потім...

А вчора Фаню закопали.

Фані сімнадцять літ.

Фані зовсім немає.

А сонце сходе так юно по весінньому.

ПІОНЕРИ.

Де тане зеленавий парк в задумі
І синій вечир очі в Смотрич опустив,
Де місто цвіллю розпливлось в турботнім шумі,
Де кисне мир міщанський в стумі
ганебних снів —

Так раптом тишу розпанахав зик труби
І барабанний такт шикованих рядів;
І потонули й місто, й парк і стума
У хвилях юности, бадьорости й надій...

— Юнак не спи!

— Іди не стій!

З боєм барабанним
Строєм барабанним
Ми ідем.

Топотом чеканним,
Цокотом і камням
Знаць даєм.

Співом розмаїтим
Вщерть життям налитим
В небо б'єм.

Юні піонери
З стягом піонерським
Дружно йдуть.
З волею в майбутнє,
В сяйво пятикуття
Поведуть.

Боєм барабанним,
Юний барабанщик,
Чітко бий.
Зови за собою,
Загартуй до бою
Мир малий.

Гетьте хто не знами!
Кисніть над куклами!
Ми - ж ідем з батьками
Дружно в ряд.
Ген туди де дніє,
Де комуна мріє,
Де цвітуть надії
І горять.

З боєм барабанним
У строю чеканнім
Ми ідем
Співом розмаїтим
Огнем перевитим
В небо б'єм.

М А Т И.

На смітник сльозами п'яная
Похилилася чолом...

На столі в печаль вінчана
Біла лелія з хрестом.

Старість зтоптаной молодости
Хилить скроні до землі
Юна молодість подолана
Із свічою на столі.

А для них барвистим натовпом
Хтось за щастям йде в віки...
Із за віршу спорять матерно
І плетуть, плетуть вінки.

Угамуйтеся, невгамоннії!
То лиш мати в синю рань
Коротає старість з донею
На руїні сподівань.

Як онучі фрази клепані
Вітер пре на смітники.
Опадають недоплетені
І дешевії вінки.

Буревіями підрізана...
Не звести тобі чола.
Ізійшлись стежки доріженьки
Біля чорного стола.

ПАСИНКИ ЗЕМЛІ.

(Кримське)

За автом авто по шосе...
В авто ціліндр... вуалі...
Ех, Авто — люде! вам не знать,
Не зрозуміть печалі.

Ген море грає... Ай — Петрі
На лоб насунув шапку.
А по шосе каміння б'є
Й на камінь піт горючий лле
Два юнаки, два брата.

З степів широких, од землі
Запались в скелі Криму.
Не плуг, не степ, не трактори—
Кирка одна дружина.

— Х-хе! х-хе! Та бийся-ж ти!
А креміль зціпив зуби.
— Х-хе! х-хе!
Піт капотить,
А із курорту сміх бренить...
— Б'ємо сімнадцять з куба.

Сімнадцять з куба...— двадцять днів
Курорт... вуаль... болонки...
Шовки і авто...
— Бийся ж ти
На хліб батькам голодним!!

Ізскочив вітер з Ай-Петрі,
Здирає кожу з моря,
А море в скелі, а в горі
Регочуть ехом гори.

Каток сопе і мене шосе,
Царапа скелі свистом...
— Ой хтось там кличе!...
Гей, Василь!
Покинь журбу розхріста.

Ніхто не зна і не зове,
І скелі перестали...
— Хай!... сьогодні бити кінчимо,
А завтра підем далі.

І народились, і росли
Синами чорнозему,—
А в двадцять першій розтяло,
З землі зірвало, понесло,—
Женеть, женеть невпинно.

За автом авто по шоссе.
В авто манто... вуалі...
Ех, авто — люде! вам не знать
Не зрозуміть печалі.

В ДОРОЗІ.

Потяг тягне
Сиві патли
 По житах,
 По стерні;

Мане, кличе
Стовпи, шпали
 На Бердичів
Й сміхом тоне.
 Все у сні. —
 Ніч.

Р. ПОПІЛЬНЮХ.

ПОТЯГ.

То не кінь вороний
У просторах німих,
Мов скажений, літає.
І не звірь лісовий,
В завиваннях сумних
Нюхом здобич шукає.
То летить по полях,

На залізних ногах,
По шляху з чавуну,
Об'явивши війну
Старим ярмам, волам...
Все трощить пополам
Гад чавунний страшний,
Камінь жре земляний.
Очі він огняні
Тисне в далі сумні;
Гриву довгу свою
Розметав по гаю.
З вітром дружбу повів,
Бурі силу зломив,
І сказано реве
Щось про щастя нове...

* * *

Де бруком греміли автобуси,
Де пудра, панчохи, портфелі,
В юрбі нафарбованій міста,
Ішли і вони по панелі...

То батько один був старенький
І син сухолиций, високий,
У місто прийшли заробляти
На кусень хліба черствого...

Взуття у них личакове,
А одіж старенька, подрата, —
На ліктях, на полах, на спині,
Дивилась несміливо вата...

Саженні ціпки не отесані
Тримали порепані руки.
І в поглядах видно нервових,
Що вразили міста бурхливії згуки...

А очі спіймати не в силі
Ті явища всі невідомі:
Трамваї, будинки, машини,
Як видно були не знайомі...

На розі спитали перехожого,
Куди-ж то пітти, щоб спочити
І може пораду порадить,
Де-б можна на хліб заробити...

Рукою вказав він за місто,
Де ряд димарів кучерявих
Ревіли про щастя гудками,
Де нічку світили заграви...

* * *

Над річкою прозорою,
Колись був монастир...
І луками зеленими,
І водами прозорими
великій дзвін
гудів...

Служилися літургії,
Богів творили там жерці;
Над людом темним
і затурканим
сміявся хто
хотів...

І ладану палилося,
І слів брехні лилось,—
Що води й ті мутилися.
І так віки
велось...

Гладкий і ситий ненажера
З голодних гроші брав.
І храми пишнії, муровані
Над кістяками
клав...

Вино лилося ріками,
І тьма повій жила.
І що творилося за мурами
Не всім про теє знать.

Але в добу як хмари дихали
Й великий грім гремів,
Червоними загравами
Попалено богів...

І в мандрах десь розлізлися
Святі ченці — жерці,
Од брам старих залишилися
В руках працюючих ключі...

І між алей старих дубів.
Де инок з панями сидів,
Сиріточки зібралися
Діждавши світлих днів...

А в келії ігумена,
Де „за царя“ гули дяки,
Там піонерські заснувалися
Червонії кутки.

Над річкою прозорою
Тепера дзвони не гудуть,
А з піснями веселими
До праці дітки йдуть.

Над мурами, сторічними
Розкинуто садки,
То сироти бездомнії
Садили в них квітки...

В. ТИХИЙ.

З СЕЛА.

Теплий вітер заплутався в вільхах.
Теплий вітер, мов квіти, весняний
Все гойдається тихо в верхів'ях
Парубком кучерявим.

Глянь, ще в білому вільхи верхів'я,
А вже серце теплом обгорта;
Наче споєний чарами зілля,
Виглядаю, як суне весна.

Ех, не раз я збентежений вітром,
Що гуляє у вільхах веселий,
Кучерявим життя собі мітив
Серед степу, в тиші під оселю.

Та тепер не того мені треба,—
Приголубило місто мене.
Ось надіну замасляне кепі
І вплетуся в роботу, в живе!

НА УЧПУНКТІ.

Глянь: веселі, заздрі лиця,
В очах блиск,
В словах життя.
Вітер віє, вітер злиться;
Мріють тіні на ланах.

Вкрило поле пеленою
І сліпить в очах сніжок.
Лави з криці строй за строем
Розгорнулись на ріжок,
Розлилась далеко пісня —
Б'є бадьорість по серцях;
Радість в грудях серце тисне,
Блиски бігають в очах.

Засміялися рушніці...
— По мишеням... — Проманув!
Сміх і заздрість, злоба тисне, —
Ліс від вибухів загув.

А мороз щіпає пальці.
Ніс лоскоче порох, дим...
Закрутились в згуках танців
Допризивник й вітер з ним.

КУТОЧОК ІЛЛІЧА.

У кімнаті стіни
Вибиваю я,
На стінах не тіні,
— Дороге ім'я.

Ой хтож та й не хоче
В цій кімнаті бути,
Коли так лоскоче
Погляд — не забудь.

Я гвіздочок в стіну. —
На стіні портрет,
У сміх радо лине
І живить мене.

Прапорець червоний,
Огник оком гра,
А з стіни невтомно —
„Він не умірав“.

Я сьогодні люблю
Кімнату квітчав,
В піонерським клубі
Куточок Ілліча,

Ой, хто ж та й не хоче
В цім куточку бути,
Коли так лоскоче
Погляд — не забудь.

СТАРЕ.

Заховалася під стріхою
Недороблена хата
В ній єдиною, живою втіхою
Моя старенька мате.

Наче зараз пригадую:
— Прийде
І промове ніяково слово:
— Ти - би, Васю, вже бросив курити
Бо легені у тебе хорі.

А свитина розідрана —
в очі,
З під взуття, порепані пальці.
Бачу, ще щось сказати хоче
Та замішано чомусь вагається.

— Ти-би, Васю...
Закашляла, змовкла.
Та чи-ж серце само не вгадає?
Ій сказати мені, так неловко,—
Дома хліба і соли немає.

А коли мій останній полтинник
Ляже в руки холодним металом,
Низько, низько так голову схиле
Щоб не бачив сльозини, що впала.

Як прощається, хоче всміхнутись.
А сміятися слізьми так гірко!
Знає, знає, що я поділюся
Хоч в самого на штаніх дірка.

І тепер от, дороблена хата
І новою накрилася стріхою,
Тільки якось по старому мате,
Забита, загублена світом.

* * *

Розгубились, не плетуться
Розпорошені думки.
Хникав я у революцію,
Чі горів палкий?

За туманами, тумани....
А кріз них зоря —
Тепло, тепло в серці тане,
З нею й я.

І тепер все ті тумани,
Тільки сірий день....

.....

Ей, чому ж ти, п'яний ранок,
Розгубивсь у скель?

З Л І Т О М.

Не схопити у склепи всі думи,
Що просторами в мозку снують.
От візьму і піду до комуни,
Щоб Фордзоновим димом курнуть.

Коли думи туманами в'яжуться,
А на серці печаль і тоска,
Чиж не дзвінкою піснею з'яжеться
Сніп за снопом висока скирда.

Чи коли наливається колос,
Мов ті думи що голову хияють;
Хто не хоче стати на томісць
Упрілого за працею Клима

Ей, ти поле, житами—волошки—
В літо місту не вдержать мене!
На чолі рані збилися зморшки,
Та розгладе їх вітер і степ.

* * *

Над вечір
Сонечко сідає
Немов-би пишними квітами,
Стоять, усипані садами,
біленькі хатки.
Тихо як.—
Спадає сонечко.
Як мак,
червоним обрій вкрився.
Хтось вийшов з двору,
подивився
І знову в двір.
Десь на краю села,
Під вигуки Павла,
Що гоне череду,
Вітання шле селу
Старий Парашін віл:
— Мугу!.. Мугу!...

М. ХЛОПЕНКО.

П Л Я Ш Е Ч К А.

(Нарис)

— Сюди його!—хрипко скомандував унтер. Заскреготівши їржаво, з гуркітом зачинились за мною двері.

— Панько... Це ти?..—роздалось тихо з кутка. Я придививсь, намагаючись використати ту невеличку кількість світла, що проходила крізь маненьке заграшоване віконце. В сірій кулці на підлозі впіз-

нав Василя — мого секретаря. Присів біля його. Він жадно запитав:

— Курить Є?..

Наскріб в кешенях махри на-пів з сміттям. Скрутили з шматка газети цигарки. Прикурили з зижигалки (трус поверховий був — якось не замітили).

Мовчки чадили поганим тютюном.

Я порушив мовчанку:

— А здорово, все-ж таки, вийшло! Вісім маненьких днів керували ми маненькою „державою“... Але керували... Ех, повстання!..

— „Совет рабочих и солдатских депутатов

гор. Шетеровска“ —

це тобі не „Комитет Общественного Спасения“...

— Дарма розстріляли комітетчиків... — перебив Василь.

— Є-ех, ти-и... „Дарма“... Сволоч ти, Васька... Як до росплати дійшло, так і здрехнув. Коли розстрілював комітетчиків не боявсь... А тепер... Є-ех!..

Замовкли.

А в голові знов тріщали постріли, десь нервово стукотів, гарчав кулемет. Дзвінко розбиваючи тишу, проносились вершники. Кінчалась влада „Совета Рабочих и Крестьянских Депутатов“.

Догорілий окурок, опаливши пальці, вивів мене з забуття, і вернув назад в цю камеру Шетеровської в'язниці.

І я, і Василь знали, що нас чекає. А тому дали слово, не дивлючись ні на - що, не видавати останніх і знов замовкли.

Василь, зігнувшись на брудній підлозі, цокотів зубами.

Щось забув... Ага!.. витягнув з кишені невеличку пляшечку з „адамовою головою“ і надписом: — „Яд“.

Зрозумівши мій намір, Василь схопив мене за руку:

— Стій!

Я здригнув, — немов жаба проповзла по руці. Висмикнув руку і спитав:

— Чого?

Він кинувсь мені в ноги, плазував, благав віддати йому цю пляшечку.

— Ага!..

Він одлетів відкинутий ударом моєї ноги, скочив з підлоги, готовий кинутись на мене.

І дві людини, два друзі, як пси готові були вчепитись один одному пазурами в горло за пляшечку з „адамовою головою“. Адже неминуча смерть чекала і там — за дверима з іржавими петлями, тільки в багато раз страшніша.

Я був сильнішим і не дав-би йому пляшечки, та дивлячись на це скривлене жахом і злістю лице, на його хижі очі, зрозумів, що він не витримає і видасть всіх тих, що залишились ще живими на волі.

Я дививсь на його, і великий жаль охопив мене.

Василь розхрістаний, з ростріпаним білясим волоссям, судорожно дріжачими руками, з поглядом затравленого звіра був невимовно гидким і жалким.

Я одвернувся і протягнув пляшечку. Чув, як цокотіла вона у його в дріжачих зубах.

А потім безсило опустивсь на брудну підлогу заривав, як мала зобіжена дитина.

О. ХОТИНЕНКО.

ЧЕРВОНА ДУМА.

Присвячую дівворі

I

Гей, візьму я кобзу в руки,
На новий настрою лад,
Розійдіться, вражі дуки,
Не про вас ці співи — згуки —
Про робочу владу рад.
Про ту владу, що руками

Всіх робітників, селян
Із великими трудами,
Та кривавими боями
Одвойовано в дворян.

II

Довго нас усіх гнітило
Царське — панське ярмо,
Та коли робоча сила
Терпів далі не схотіла —
Розлетілося воно!
Розметалися кайдани,
Розвалилася тюрма,
А вельможнії дворяне,
Казнокради генерали
Зо-зла сходила з ума!
Де ж пак: бидло, що ходило
Так покірно у ярмі,
Що на них тільки й робило —
Більш коритись не схотіло,
Збунтувалося в тюрмі!

III

І не довго ворожили
Сини праці у ті дні:
Війну з німцем припинили,
Та й взялись творить, що-сили
Свій закон по всій країні.
Зараз всіх панів великих,
Вірних царських посіпак,

Всіх вельможних, родовитих,
Всіх пузатих, грошовитих
Розігнали, мов собак.
І заводи, й землі, банки,
Все до рук своїх взяли!
І ото одного ранку
І пани, і полупанки
Всі сумної завели:
— „Прощавайте, мілійони,
Вас назад не повернуть!“
Та й посипались прокльони
На червоні батальони,
Що невпинно все ростуть.
І міцнішають що-днини,
Тільки мають прапори,
Тільки спів побідний лине
По просторах України
Від зорі і до зорі.

І V.

Де-які іще й сміялись,
Коли мусіли віддати
Тепле місце. Їм здавалось,
Що лиш три дні „полагалось“
Комуністам правувать.
Бо — куди їм комуністам
(Так було кругом гудуть)
Ще до влади грішним лізти,
Де вже там кисіль їм їсти,

Коли й кваші не вгризуть!“
— „І не вдержать в руках влади
Неотесані дядьки,
Не дадуть державі ради
І покличуть на пораду
Їх таки!.. — гули панки.
Інші відьмою страхали,
А другії домовим,
Ті антантою лякали —
— „Ось пождіть — вони казали, —
Буде лихо вам усім!“
Та найбільше всіх кричали
Преподобні панотці,
По церквах репетували,
Бо запевне вони знали,
Що приходять їм кінці.

V

Та на те не потурали
По містах робітники,
Брехунів геть проганяли,
А від них не відставали
І селянські дядьки.
Робітник бере заводу,
Дядько ділить панський лан;
Меншовик кричить народу:
— „Не бери, бо буде шкода!“
Й погляда, — чи хвалить пан
У панів же — з рота піна,

Лізуть в бійку, мов сльота!
І летить скажена слина,
І кричать: „культура гине,
Гине власність всесвята!“

VI

З Криму хмара — наче сажа,
Царський прапор у горі...
— „Не віддам — робітник каже,
Тобі знов, проклятий враже,
Заводській димарі!“
— „Геть, не лізь, не гарячися —
Незможник обіззавсь —
Бачиш — ділимо землю,
Не мішай, а то по пиці
Ти заробиш, пане, в нас.“
Але суне пан Деника,
Засукавши кулаки.
Тоді дядько взяв притику,
Та й побив Дениці пику,
Мов ганчірку на клочки.
Плюнув пан Деника бідний
На всю справу і пішов
В край далекий, край нерідний,
В синяках ввесь, жалю гідний,
В шкарбанах без підшов!
Отаке буває часом,
Що ж робить — в горох не лізь,
А то бач: соломотрясом

Геть шпурнуло з викрутасом —
Не гальмуй чужих колес!

VII

Та нічому не навчився
Дурень Врангель. І собі
З неможником зчепився,
Але раптом опинився
Аж за Яйлою в воді!
Тільки бризки полетіли
Не поміг і Перекоп!
У калюжу прямо сіли
Барон задом скільки сили,
Коли вдарили ми в лоб!
Ухнув барон, почував з-заду,
Сів на човна та й поплів
Скільки видно, дуже радий,
Бо могли б червоні ради
Шлях вказати Колчаків!

VIII

Неможницька натура
Таки тяжка без кінця.
Про це знає пан Петлюра,
Бо продажня його шука
Збита так, що й гаманця
Пробі нізчого пошити.
І сумує отаман,
Що прийшлося їти служити,

На махорку заробити,
Через річку до циган!
Хто ж „героя України“,
Сина вірного її,
Взявше парину дубину,
Попобивши добре спину, —
Геть загнав в чужі краї?
Хто?.. ну, звісно, не поляки,
З ними в згоді Симон жив.
Ще в Варшаві неборака,
Мов та хатня собака,
В панській кухні їв і пив.
А за те віддав, як плату,
Польським виродкам панам
Україну плюндрувати,
Руйнувать убогі хати
Самозваний отаман?

ІХ.

Та робітники й селяне
Об'єдналися й гуртом
Зустрічали отамана
Й побратима ляха-пана
Хто люшнею, хто кілком!
І пішла продажня шкура,
Підобгавши куций хвіст!...
Отакая то натура
Незamoжницька, похмура!
Ой страшна у дядька злість!

Взнав про це і лях усатий —
Та й розбив Петлюрин глек.
Мусив з Київа тікати,
До Варшави прямувати —
Цур тобі, Вкраїно, й пек!
Ще, бувало, й англичанка
І товстий буржуй Француз
Потикалися на танках,
Коштували запіканки
І тікали без рейтуз.
З того часу всяк боявся
До червоної землі
В гості лізти, бо набрався
Лиха той, що потикався...
Ой занадто таки злі
Комуністи та робочі
І селянська біднота!
І хоч як буржуї точуть
На нас зуби — ззісти хочуть,
Але... жменяне хвата!

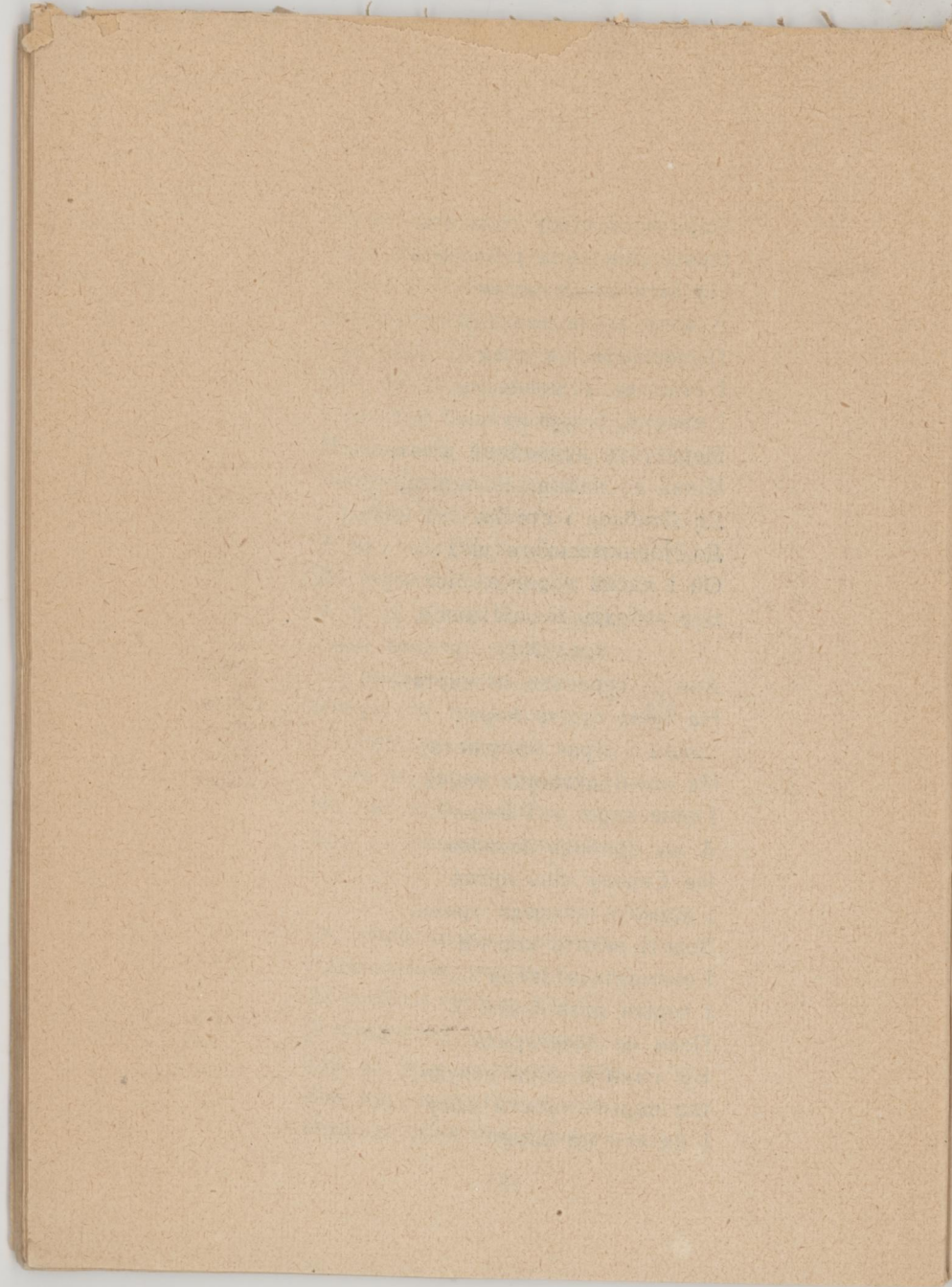
Х.

От, упоравшись з панами,
Незаможник, робітник
До роботи дружно стали,
З молотками та плугами —
Хто до чого з-малку звик.
Той кує, а другий косить,
Вторять трактори гудкам.

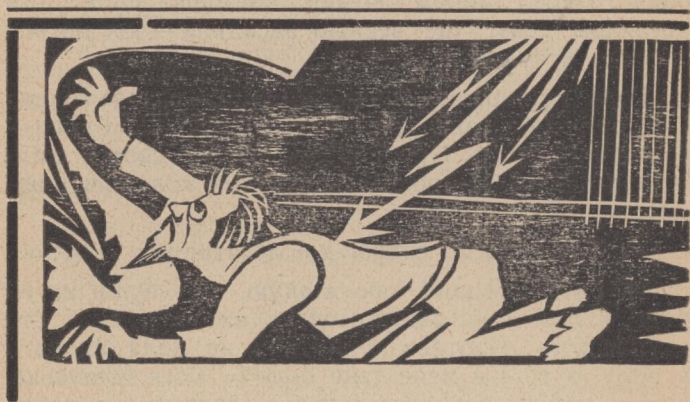
Паротяг в степу голосить,
Праці спів луна розносить
На загибель ворогам!
А вони із - за кордону
Поглядають і в очах
І старому, й молодому,
І своєму, і чужому
Мерехтить привабний шлях.
Шлях до нафти, до заліза,
До Донбасу і степів,
До Чернігівського ліса...
Ой і ласий ворог з - біса
Все забрать в робітників

ХІ

Але... горенько їм чисте —
На межі стоїть мара:
Шлем і зірка комуніста,
На плечі рушниця висне;
Гляне ворог — і вміра!..
А від привида червона
На Європу тінь лягла
І дріжать повсюди трони,
Золоті летять корони
І займається земля!..
І горіти доти буде,
Поки не перегорять
Всі пани й попи облуди,
Всі царі — катюги люду
І натяки на царят!...

ТОЛЬ ХУРТОВИНА.

ГРОЗА.

Була неділя. Сухий, гарячий ранок такий ясно-барвний. За селом курява хмарами,—то їхали селяне з хуторів до Попівки. Попівка в балці.

Спозарання село прокинулось сьогодні і поважно — тихо, урочисто йшло вулицями, знімаючи босими пятами куряву. Дівчата й молодиці святочно прибрані, чоловіки в білих зашмарованих штаних, сорочки чисті, полотняні, бороди порозчісувані.

Діти безтурботно вибриком вулицею навипередки. Збирались юрбою коло церкви.

Блискуче, ясно-біле сонце було вже високо й палило суху, потрісану землю.

* * *

На ганку попівського будинку вивіска: „Сільрада“. Перед ганком квітник (наймичка попід доглядом „баті“ ще весною насадила — кохаються занадто в чудових квітах).

Голова сільради — дядько Пилип, — голова голена і босоніж (він завжди так) і незаможник Бідак, — солом'яний бриль і рябі штани (жінка своєю спідницею полатала) — розглядали пучок колосків пшениці.

— Так, кажеш, отакої дві десятини?

— Ге-ге. Я собі так міркую, що пудів на 80 буде, а о се моя, мабуть вісім натовчу. Е... сто мать чортів! Чортова куркульня не дала виорати в пору, а то і в мене таке було б. А осе селянська, всіх і майже вся така скрізь — соломка, а зерна мабуть бог їм дасть...

— Та дасть. Бач он збираються.

— Да. Молебствіє служити будуть; три попи приїхало. Криниця в балці висохла, воду для посяти з калюжі, де громадські свині купаються, братимуть.

— У мене для води пожарну бочку прохали.

— Не давати. Хай в підтичках несуть

— Я відмовив, Макар свою діжу повіз.

* * *

Коло церкви зтиха гомонів майдан, з гори вулицею жовто-біла курява хмарою застеляла садки, городи, біленькі хатки, і сунулась, насувалась все ближче і ближче. То перещепенці зі своїм стриженим попом підходили до майдану. Де-хто цікаво-насторожено оглядав, жінки хрестились і спльовували.

— О то автокефальний прийшов,— Бідак сплунув і сів на квіти.

До сільради надходили неможлики, молоді хлопці. Мовчки здоровкались, мовчки сідали, крутили в газетний папір доморощений тютюн і палили.

— Не слухали агронома, а то і у вас отака б вродила!

Бідак тикав колоски пшениці неможликам. Мовчки, уважно розглядали.

— Се з поля насіннєвого фонду, а осе ваша, бач яка вродила! Наїстесь хліба!

— Слухати то слухали, а що поробиш он з тими? Затягли одно — не дамо орати, скотину нігде пасти.

— Мене бити хотіли.

— А мене й били, та я все-таки виорав — затоптали.

Се так неможлики.

Бідак чвиркнув через губу на квіти.

— А, хай чорти вас беруть. Тепер ось базікаєте, а як казав — давай відокремимось, давай комуну складемо — чухались. Чухайтесь тепер.

— Та воно так...

— Звісно... та тоді ж з села прийдеться тікати.

— Ну й втікаймо!

- Звичайно, хати перенести...
- Та поки що, то й в землянці можна.
- Я такий, хоч би й зараз.
- Так чогож зволікатись. Давай!
- Давайте! — се всі.
- Микито, збігай но до хлопців та клич сюди, порадимось, напишем бомагу і до діла.

* * *

Майдан заворушився, загудів, засопів.

Похід рушив, сховався в куряві. Молились, кашляли, спльовували і прохали. Діти плакали. Жовто брудна хмара стояла над селом.

* * *

Незаможники щільно сиділи в сільраді. Було о півдні. В помешкані душно, димно. Писар кончив писати, рукавом піт витирав.

— Читай!

— Протокол:

— 12 червня 1924 року, ми, низчепідписані, незаможники — селяне села Попівки, вкупі з членами сільради зібрались і слухали доклад голови тієїж Попівки, Пилипа Омеляновича, про молебствіє граждан нашего села і доклад нашого товариша незаможника Бідака про посуху естественної природи і пшеницю з поля насінньфонду, а тому поставили: — признавая, що посуха залеже не від бога, а від естественної природи і, що попи є сволочі і контрреволюціонери, бо підривають совіцьку владу — ніяких молебствій не визнавати, а про случив-

шеся донести Райвиконкомові на предмет прийнятія мір, щоб прописали в газеті, а ми незаможні і бідніші селяне, оглянувши поля насінного фонду, де все робилося, як навчав агроном, рішаємось і в дальнішому робити теж саме, беручи научну техніку до себе на поміч, а як що ми малоземельні, та й земля наша розкидана, то рішаємось всі 23 господарства, а Пилип Омелянович і без такого, скласти одну семью — комуну, щоб все було вкупі. Та ще ходатайствувати, аби всю нашу землю звели до купи коло Чорного Яру і доручаємо се діло вести нашому голові, незаможникові Бідакові і Микиті Голоду. А ще прохати прислати нам агронома, щоб прочитав про посуху, а Пилип Омелянович хай виступит про молебствие і попів на сході.

— Більше нічого не добавите?

— Ні, тільки, як би нам купити оте, що дошгадує.

— В попа є, може позиче.

— Не дасть сучий син, побоїться, щоб хліб не одбили.

Незаможники розходились.

* * *

Попова свиня залізла в калюжу, роззявила рота і важко сопла. Червоне сонце стояло над головою й палило. Село мертво мовчало. Самотно відірвавшись від села, стояла хата Бідака. Кільки дерев, шматочок тину. Журно-похило дивилась на поля. Білі, білі, з чорними плямами; посохло, згоріло все, покритось курявою.

Натовп з образами й корогвами ходив від поля до поля. І що далі сумніші робились селянські очі, хилились все нижче і нижче загорілі, чорні голови.

Тихо. Тільки чутно, як шепчуть молитву запеклі губи та від надмірної спеки тріскається соломка озимини, тріскається, скручується і хилється, хилється колосочки. Поля насіньового фонду піп не кропив. Дивився в другий бік, як будто й не бачив. Зато селяне пильно придивлялись, уважно розглядали колоски, терли на долоні, нюхали, дивились один одному в вічі, питаючи, і мовчки відходили, ставали осторінь і задумливо-журно дивились то на білоріччя, то на оксамити зелені поля фонду.

Далі йшли і довго, довго ще оглядались.

* * *

Зупинились в балці. Сіли. З заходу повіяло прохолодою. З за лісу плывла чорна хмара. Росла, ширилась і швидко, швидко посувалась на село, на поле, до балки. Рванув вітер, зашелестіли сухо поля, блиснуло, загуркотіло, заревло десь там в горі, гулом покотилось по полям, заревло десь далеко, далеко в балці.

Великі краплі дощу впали на розпечену землю, земля закуріла, запахла паром. Натовп стояв на колінах, натовп молився, натовп радісно здіймав в гору руки, благав, дякував.

Хвилина. Друга. Чорним покривалом насувалось страшне, невідоме, а там за ним ревла і клекотало. Мент—чорне покривало вкрило натовп. Тільки зойки, тільки ридання і плач дітей. Зірвались коні, понесли. Від болю корчилились люде, голови в землю

ховали, криком кричали діти. За хвилину вже генген далеко рехло і клекотало, а тут, в бруді, в болоті валялись, підводились забруджені люде і з жахом — тугою дивились на поля, — чорні, кругом, далеко.

З болотом змісило надію, в болото втоптало хліб. Далеко по дорозі до села маячили фалди попа. Сивий дід Онисько тримав велику, гранясту градину і з докором дивився в небо.

Образ якогось святого, захлужений грязюкою, лежав на землі.

В ростіч посунула юрба схилена, зігнута, осміяна, опльована.

Низько, низенько пригинались селянські голови до рідних нивок, тремтючими руками чогось шукали по ній, мацали, брали побиту соломку і довго, без руху дивились.

Сонце котилось на захід, сонце привітно всміхалось землі.

* * *

А в другу неділю сход хвилювався.

Голова сільради корив за „молебствіє“.

Селяне мовчки, злісно поглядали на кучку неможників; де-хто викрикував,

— І у вас пропало!

— Подивіться на фонд!

— Полюбуйтесть...

— Учені!

— Комунія!

— Через вас...

Бідак не витирпів. Вискочив на ганок.

Кричав:

— Дурні! Вівці! Дивитись на фонд? Сами підіт подивіться, ми вже дивились. Пропала пшениця, та жито є, буряк, картопля, трава є... Відходе, поправляється... А у вас що є? — Піп? Учені? Такі дурні, як і ви, тепер розумнішаєм... Молитись не підемо. Сход мовчав.

— Мовчите? Заклало пельку? Щоб ви... Замовк. ковтнув слова, зліз з ганку і змішався в юрбі.

Сход слухав агронома про посуху, обробіток землі та нове господарство.

НАВЧИТЕЛЬКА.

(уривок)

Марусина стежечкою
на горбок.

За плечима
клунок,
під пахвою
книжки.

А в книжках...

Ах!..

Бігом, бігом
стежечкою,
шляхом, полями,
з горбка на горбочок,
між пшеницями,
житими,
поплелася і побігла
в гору, в гору
і сховалась
житими
стежечка у село.

А шлях далеко, далеко
курівсь,
рипів возами.

Бензіном повіяв вітерець
і мотор шумів
у місто.

Село на горбках.
Гех! і веселе й журне
на горбках село те!

То ж давно
так було.

В осени
із села,
босоніж
по шляху
без клунка
в місто
йшла.

Пік ноги пісок
і хрустів на зубах.

Озирнулась —
стежечкою
по горбках
батько підтюпцем
біг.

Зупинилась.

Зачекала.

Батько гнівавсь,
докоряв,
спустив голову
на груди,
дубцем ріллю
ковиряв

.

Як, давно те було :—
босоніж,
без клунка . . .

А тепер —
за плечима
клунок,
під пахвою
книжки —
у село !

* * *

Трамваями, авто
вулиця бігла.

Бруком в
сукнах,
пальто
манекени вітрин.

Межи ними
житній кожух
човгав бруком
не в такт
тихому джимі.

А вулицями
авто за авто...

На розі ліхтар...

Згряя метеликів —
білі,
білі,—
летіли.

Сніг.

Авто просмердів.

Рванув за трамвай.

Манекени

рап та цок

і прудко, швидко

в авто

скок.

Житнім кожухом

зерез вулиці.

Трамвай, авто.

Гук.

Людина долі,

в крові кожух.

Манекени —
жмуряться.

* * *

Коли прийде весна,
поле волошками
засиніє,
синє,
синє.

Небом хмарка
пробіжить,
журую оповіє...

Згадається :
була весна,
червоним маком
крилось поле
і квіти — плями
в небі,
долі —
червоним маком
крилось поле.

Весна була
тоді
в крові.

Йшли,
мак сіяли
ми
по чорній риллі.
Коли прийде весна,
поле синє, синє
засиніє.
Волошками вітер
З журою співає.
Мак червоний
В полі,
Розцвівши,
Осипається долі.

* *
*

Сьогодні вітром
Ранок усміхнувся
Теплим,
Теплим...
Струмочок камінчиками
Булькотів, котився,
Граючи
Пестливо.
Чадили чорним,
Зітхали поля
Молодо —
Буйно.
Сьогодні ранок
Усміхнувся вітром
Теплим,
Теплим...
Ранок лоскотав.

